

glásniki slovenskega knjižnega jezika

samoglasniki

a é ê ð ó ô u i

soglasniki

zvočniki

m n r l v j

nezvočniki

zveneči

b d g z ž dž

nezveneči

p t k s š c č h f

zveneči

nezveneči

Pisna in glasovna podoba slovenskih besed se včasih razlikujeta ali, z drugimi besedami, nekatere glasove izgovarjamo drugače, kot jih zapisujemo. To velja tudi za večino drugih jezikov, zato imamo včasih težave pri zapisovanju ali izgovoru.

Kako tvorimo glasove?

Glasove oblikujemo z govornimi oz. govornimi organi. Pri govoru sodelujejo dihala (trebušna prepona, rebra in mišice prsnega koša, pljuča, sapnik in sapnici) in govorna cev (grlo, glasilke, stene goltne, ustne in nosne votline, jezik, jeziček, zobje in ustnice).

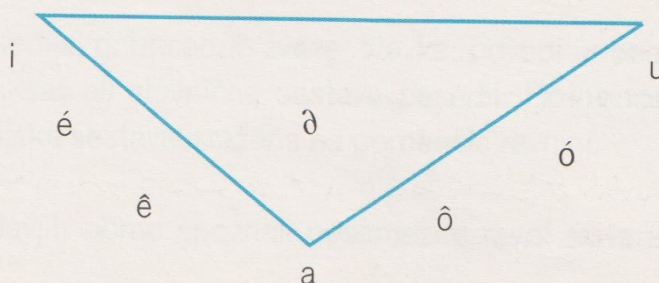
Poglejmo si na primer vlogo glasilk: ležijo v grlu in vplivajo na zvenečnost glasov. To sta pravzaprav dve mišici, ki se ob izgovoru določenega glasu zelo hitro premikata in s tem omogočata trenutni pretok zraka. Glasilke se pri tem treseta. Glasovi, ki jih pri tem izgovorimo, so **zveneči**. To so vsi slovenski samoglasniki, zvočniki in del nezvočnikov. Če pa sta glasilki razprti in se ne treseta, so glasovi **nezveneči**.

tvorjenje glasov

zveneči in
nezveneči glasovi

Samoglasniki

V slovenskem knjižnem jeziku imamo osem **samoglasnikov** ali **vokalov**. Vsi so zveneči glasovi, ki jih izgovarjamo v ustni votlini. Glede na položaj jezika in odprtost ustne votline nastane samoglasniški trikotnik:

samoglasnik
ali vokal

Kako izgovarjamo samoglasnike?

- Samoglasnika **i** in **u** izgovarjamo zadaj, vendar se pri izgovoru prvega ustnice raztegnejo, pri drugem pa stisnejo. Samoglasnik **a** izgovarjamo z odprtimi ustnicami, in sicer spredaj v ustni votlini. Ob samoglasniku **i** je **ozki e**, sledi **široki e**, ki je po izgovoru že blizu samoglasniku **a**. Na drugi strani je tudi **široki o** podoben samoglasniku **a**, vendar se z oblikovanjem ustnic že bližamo izgovoru samoglasnika **u**, ki mu je najbližji **ozki o**. **Polglasnik** izgovarjamo sredi ustne votline, pri tem pa se položaj ustnic ne spremeni.

Ker je v slovenski abecedi samo pet črk za zapis osmih samoglasnikov, zapisujemo nekatere samoglasnike takole:

- s črko **e**: ozki **é**, široki **ê** in polglasnik **ĕ** (*védno, mēdmet, pès*),
- s črko **o**: ozki **ó** in široki **ô** (*prósim, sôva*).

Značilnosti samoglasnikov

Za oblikovanje besed so najpomembnejši samoglasniki, saj so **nosilci zloga**. Besede so namreč sestavljene iz zlogov. Osrednjo vlogo vsakega zloga ima prav samoglasnik, okoli katerega so zbrani soglasniki. V besedi je toliko zlogov, kolikor je v njej samoglasnikov: *luč, sa-nje, o-vred-no-ti-ti, [ĕ]r-ja*.

Glasovne lastnosti samoglasnikov so:

- **Naglas**: nekatere samoglasnike v besedah izgovarjamo izraziteje od drugih. Tisti, ki jih izgovarjamo močneje od nenaglašanih, so naglašeni: *prevleka, učilnica, grenkoba*. Naglasnega mesta v slovenščini ni mogoče predvideti; naučimo se ga skupaj z besedo. V večzložnih besedah je največkrat naglašen en samoglasnik: *življênje, vred-nôte, véda*. Nekatero tvorjene besede (zloženske, sestavljenke, sklopi) imajo dva ali več naglasov: *pòdpíčje, práčlovéški, kàdarkóli, nôvopečèn*.

Nekatere enozložne besede so brez naglasa (*ali, da, pri, ste, ji ...*). Imenujemo jih **breznaglasnice** ali **naslonke**. Po navadi jih izgovarjamo skupaj z naglašeno besedo, ki jim sledi, včasih pa skupaj z besedo pred njimi. Naslonke so:

- krajši predlogi (*na, v, pri, ob ...*),
- enozložni vezniki (*in, ker, ali, ki ...*),
- pomožni glagoli (*bom, bi, ne bi, sem, so ...*) in
- naslonske oblike zaimkov (*ji, jo, jih, te, ga*).

Če so te besede nosilci posebnega pomena, so poudarjene in naglašene: *Knjigo sem prinesel **njej**, ne tebi*.

zlog

naglas

breznaglasnica
ali naslonka

Jezikovni sestav

dolžina

- **Dolžina:** samoglasniki so dolgi ali kratki. Med naglašeni sta ozka e in o vedno dolga, polglasnik pa vedno kratek. Za preostale samoglasnike velja, da so lahko kratki ali dolgi. Nenaglašeni so vedno kratki.

širina

- **Širina:** to lastnost imata samo samoglasnika e in o (*vêja, nôva*), preostale samoglasnike izgovarjamo samo ozko.

tonemskost

- **Tonemskost:** menjava tonske višine samoglasnikov (prim. različni izgovori ob različnih pomenih: *sédem* (število) – *sédem* (1. os. ed. *sesti*). V SSKJ je zaznamovan v okroglem oklepaju. Tonemski naglas je značilen zlasti za nekatera slovenska narečja (dolenjska, gorenjska in rovtarska), v knjižnem jeziku pa ni obvezen.

Naglasno mesto zaznamujemo z naglasnimi znamenji.

Naglasno znamenje	Zaznamuje	Primer
/	ostrivec dolg samoglasnik: á, í, ú dolg in ozek samoglasnik: é, ó	váza, príden, lúbje, mésto, vróče
\	krativec kratek samoglasnik: à, ì, ù kratek in širok samoglasnik: è, ò	bradàt, mîš, kḷp, vès, kròp
^	strešica dolg in širok samoglasnik: ê, ô	brêzno, vôda

naglasna znamenja

V pisavi načelno ne zaznamujemo naglasnih mest. Naglasna znamenja uporabimo le, če želimo nanje opozoriti.

Naglasno mesto pri pisanju pogosto označimo tudi pri besedah, katerih pomen iz sobesedila ne bi bil jasen: *Srečanje svétnikov je potekalo na Brdu pri Kranju.*

Polglasnik [ɔ]

polglasnik

Polglasnik je kratek samoglasnik, ki ga izgovorimo v sredini ustne votline.

V nekaterih besedah ga zapisujemo s črko e (*pes, fantek*), v drugih pa ga ne zapisujemo, temveč samo izgovarjamo. Največkrat ga ne zapisujemo pred črko r: *skrb, obrt, trta* – [skrɔrb, obɔrt, tɔrta]. Naglašeni nezapisani polglasnik pred črko r vedno zaznamujemo z ostrivcem nad r (*Pílek, čřv, křt*).

Dobro si je zapomniti, kdaj polglasnik zapisujemo s črko e in kdaj ne. Oglejmo si nekaj primerov:

- jezdec, mrtvec – v roditelju: jezdeca, mrtveca; toda: jedec – jedca, delavec – delavca;
- gostilne, tovarne, farme – v roditelju: gostiln, tovarn, farm;
- oktober, minister, Koper – pridevniška oblika: oktobrski, ministrski, koprski (ker je v roditelju: oktobra, ministra, Kopra);
- helikopter – pridevniška oblika: helikopterski (ker je v roditelju: helikopterja).

Ilustriral Vili Vrhovec

Soglasniki

Soglasniki ali **konzonanti** so glasovi srednje (**zvočniki**) in majhne odprto-stne stopnje (**nezvočniki**). Zvočniki in nekateri nezvočniki so zveneči, preostali nezvočniki so nezvенеči.

Zvенеči soglasniki	Zvočniki	m n r l v j
	Nezvočniki	b d g z ž dž
Nezvенеči soglasniki	Nezvočniki	p t k s š c č f h

soglasniki

Vsi zveneči soglasniki razen dž so v stavku: *V gozdu brž najdem zrele jagode.*

Zvočniki

V slovenskem knjižnem jeziku jih je šest, in sicer: m, n, r, l, v in j. To so zveneči glásniki.

zvočnik

Vse zvočnike najdemo v besedi *mlinarjev*.

Zvočnike v izgovoru govorimo tako, kot jih zapisujemo. Pri vseh pa se pojavljajo **glasovne premene** – to je pojav, ko se v besedi glas zamenja z drugim glasom:

glasovne premene pri zvočnikih

- zvočnik **m**:
 - pred f in v se izgovarja trdonebno, kot [n]: *simfonija* [sɪnfɔnija], *sem videla* [sɛ̃nvidela];
- zvočnik **n**:
 - pred k, g in h se izgovarja mehkonobno, kot [ŋ]: *Anka* [aŋka], *angel* [aŋgel], *Anhovo* [aŋhovo];
- zvočnik **r**:
 - če pred njim stoji polglasnik, tega ne zapisujemo s črko e: *skrb*, *vrtnar*;
- zvočnik **j**:
 - v samostalnikih, ki jih izpeljemo iz glagolov, ohranjamo fonem j v izgovoru in zapisu: *življenje*, *mišljenje*, *zvonjenje*, *taborjenje* ...;
 - v samoglasniških sklopih *ia*, *io*, *ie* ... ga izgovarjamo, vendar ne zapišemo: *pacient*, *violina*, *pianist* ...;

predponi u-/v-

- zvočnik **v**:
 - kot [v] ga izgovorimo pred samoglasnikom v isti besedi (*loviti, venec*);
 - kot [ʋ] ga izgovarjamo na koncu besede pred premorom (*ponev, bratov*), za samoglasnikom in pred soglasnikom (*cevka, pravnik*);
 - kot [w] ga izgovarjamo pred zvenečim soglasnikom (*vzdigniti, prevladati*);
 - kot [ʌ] ga izgovarjamo pred nezvenečim soglasnikom (*predvsem, vtreti*).
- zvočnik **l**:
 - kot [ʌ] ga izgovarjamo v deležniku na -l (*videl, prinesel, pridal*) in po večini sredi besede (*čoln, dolg, jabolko, poln, polh, volk, solza ...*);
 - kot [l] ga izgovarjamo med samoglasniki (*vila, kolač*), na koncu besede (*glagol, maršal, Karl, mil, zal, del, tudi [deʌ]*).

Nekatere premene izgovora zvočnikov upošteva tudi pravopis, npr. pri predponah u- in v-: *vdreti, usihati, usesti, vpad*. Predpono v- uporabljamo, kadar želimo izraziti prodiranje, gibanje, postavljanje v nekaj: *vtikati, vstopiti, vdeti, vložiti ...* V vseh drugih primerih uporabljamo predpono u-: *usesti se, umakniti se, udariti ...* Kadar smo v dvomih, je najbolje, da se o pravilnem zapisu prepričamo v Slovarju slovenskega knjižnega jezika ali v Slovenskem pravopisu.

nezvočnik

Nezvočniki

Vsi so ustni glasovi – to pomeni, da jih izgovarjamo v ustni votlini. Nezvočniki so:

- zveneči: b, d, g, z, ž, dž,
- nezveneči: p, t, k, s, š, č, c, h, f.

Kateri nezvočniki so nezveneči, si bomo lažje zapomnili ob stavku: *Ta suhi škafec pušča.*

Zvneči nezvočniki so v stavku: *Žaba gode džez.*

Nekateri nezveneči nezvočniki so pari zvenečim: p – b, t – d, k – g, s – z, š – ž, č – dž. V izgovoru namreč večkrat izgovarjamo nezveneči nezvočnik namesto zvenečega, zlasti na koncu besede: *hrib [hrip], plod [plot]*.

Prav zaradi teh parov moramo paziti na pravilno zapisovanje: zapisujemo jih tako, kakor jih izgovarjamo pred samoglasniki: *vrabček – vrabec, glasba – glasen*.

premena po zvenečnosti ali asimilacija

Pri nezvočnikih upoštevamo **premeno po zvenečnosti** ali **asimilacijo**: nezvočniki se v soglasniških sklopih (*gobček, glasben, vztrajati*) prilagajajo drug drugemu po zvenečnosti tako, da se prvi nezvočnik ravna po drugem:

- če je prvi nezveneč, drugi pa zveneč, se oba izgovarjata zveneče (*kdaj, svatba* – [*gdaj, svadba*]);
- če je prvi zveneč, drugi pa nezveneč, se oba izgovarjata nezveneče (*nizko, hribček* – [*nisko, hripček*]).

- Nekatero izgovorne spremembe (premene) v besedah upošteva tudi pravopis:
 - (š)ki, (š)tvo = *moški, viteški, loški* (izpeljanke iz: *mož, vitez, Log/Loka/Lož*)
 - (s)ti = *gristi, lesti, tvesti* (v sedanjiški obliki: *lezem, grizem, tvezem*)

Kako izgovorimo in zapisujemo nekatere predloge pred besedami?

Za vse predloge velja pravilo, da jih izgovarjamo skupaj z besedo, ki sledi. Temu se pri nekaterih predlogih zaradi lažjega izgovora prilagajamo tudi v pisavi.

Zato:

- predlog **z/s**: pred vsemi samoglasniki, zvočniki in zvenečimi nezvočniki pišemo z, s pa pred nezvenečimi nezvočniki: z *Janezom*, z *aktivom*, z *gospodi*; s *predsednico*;
- predlog **k/h**: h pišemo pred k ali g, k pred vsemi drugimi glasovi: h *kresu*, h *gruči*; k *vsem tabornikom*.

predlog z/s
predlog k/h

Deljenje besed

Včasih nas konec vrstice prisili k temu, da moramo besedo deliti. Za pravilno deljenje upoštevamo sestavo zloga. Poglavitni načeli sta:

- v vsakem delu deljene besede mora biti en samoglasnik, okrog njega pa soglasniki;
- del mora biti izgovorljiv.

deljenje besed

Poglejmo še nekaj posebnosti.

- Soglasnik med dvema samoglasnikoma gre k naslednjemu zlogu: *va-ja, po-tek*.
- Soglasniški sklop mora biti izgovorljiv: *me-sto, mes-to; ve-ščina, veš-čina, veščina; po-lje, pol-je; ko-nja, kon-ja; po-števan-ka, poš-tevan-ka, pošte-vanka, poštevanka* (ne **vz-hajati, temveč vzha-jati*).
- Če je soglasniški sklop neizgovorljiv, prenesemo le izgovorljivi del: *maj-hen, prav-da*.
- Ob samoglasniku morajo biti tudi soglasniki: *ut-va-ra* (ne pa: **u-tva-ra*).
- Sestavljenke, zloženke in sklope navadno delimo na mejah sestavin: *od-preti, čez-meren, po-drezati, peš-pot*.
- Samoglasniški sklop lahko delimo: *po-ot-ro-či-ti, po-is-ka-ti*.
- Soglasniške sklope iz enakih glasov delimo: *od-da-lji-ti*.
- Tujih črkovnih sklopov, ki zaznamujejo en sam glas, ne delimo: *Shake-speare, Goe-the*.

